

Rapport 2012:19

Arkeologisk förundersökning

Ny dränering och elledning vid Folkhögskolan

RAÄ 21

kv Örtagården 1

Vadstena stad och kommun

Östergötlands län

Mats Magnusson

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Ny dränering och elledning vid Folkhögskolan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Metod och dokumentation	7
Resultat	7
Referenser	8
Tekniska uppgifter	9
Bilaga 1. Ritningar	10

Sammanfattning

Under oktober 2011 utförde Östergötlands museum en arkeologisk förundersökning, i form av schaktningsövervakning, i samband med grävning för ny dränering och elledning invid Folkhögskolan, kv Örtagården 1, i Vadstena stad och kommun. Arbetet utfördes på uppdrag av Statens Fastighetsverk. Schaktet för dränering var ca 10 löpmeter långt och elledningsschaktet var ca 60 löpmeter långt. Utmed elledningsschaktet framkom vad som tolkas som odlingslager ca 0,3 m under markytan. I schaktet för dränering påträffades omrörda kulturlager som sannolikt är utfyllnadslager. Dessa överlagrar ett odlingslager som började på ett djup av ca 0,7 m.

Mats Magnusson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 64E 7j NV, med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands museum utförde under oktober 2011 en arkeologisk förundersökning, i form av schaktningsövervakning, i samband med grävning av schakt för dränering och elledning. Arbetsföretaget var inte anmält till Länsstyrelsen utan anmäldes först då grävande personal träffade på skelettmaterial i schaktet för dränering. När undertecknad anlände till platsen var elledningsschaktet redan grävt och delvis igenlagt, även en kortare sträcka av dräneringsschaktet var också grävd. Vid den fortsatta schaktningen för dränering, några dagar senare, medverkade antikvarierna Viktoria Björkhager och Fredrik Samuelsson. Totalt undersöktes ca 70 löpmeter schakt.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes efter muntligt beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare och ansvarig för de arkeologiska kostnaderna var Statens Fastighetsverk. Ansvarig för den arkeologiska förundersökningen och utformningen av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

Inom Vadstena stadsområde är spår efter förhistoriska lämningar sparsamma. Lösfynd från stenåldern har påträffats inom området, men endast i sådan omfattning att de hittills tolkats som tappade eller ditförda föremål. Öster om staden har brandgravar från äldre järnålder undersökts och söder och sydost om staden finns ett gravfält samt ett par gravar från yngre järnåldern (Karls-son 2008). På klosterkyrkogården finns en runsten, vars ursprungliga placering är osäker. Den s k "Vadstenabrakteaten", en guldbrakeat från folkvandringstid, har även den en osäker proveniens.

Orten Vadstena omtalas i de skriftliga källorna första gången år 1268. Där fanns då ett betydande kungligt gårdskomplex med en palatsbyggnad. Gården done- rades av kung Magnus och drottning Blanka år 1346 för byggandet av heliga Birgittas klosterstiftelse (Fritz 2000a:59ff). I samband med klosteretableringen började staden växa fram och den fick sina stadsprivilegier år

Figur 3. Schakten markerade på 1642 års rektifierade karta (LMS, akt D121-1:2) på Adresskartan. Skala 1:1000.

1400. Palatset och området kring det undersöktes på 1950- och 1960-talen (Andersson 1972). Vid undersökningarna påträffades lämningar som tyder på att det funnits äldre träbebyggelse på platsen. Bland fynden fanns ett engelskt mynt daterat till 978-1016 e Kr (Stibéus 2000:45ff).

Ett hundratal meter söder om kungsgården låg sockenkyrkan S:t Per. Kring år 1830 revs den senmedeltida gotiska kyrkan men dess torn fick stå kvar. Idag ingår det i byggnaden Rödornet (Hasselmo 1982). Rester efter en äldre romansk stenkyrka har påträffats vid flera arkeologiska undersökningar. År 2006 framkom en runristad gravhäll (tidigkristet gravmonument) vilket kan tyda på att det funnits en kyrka på platsen redan på 1000-talet, sannolikt en föregångare till den romanska stenkyrkan (Lundberg i manus). Huruvida det funnits en gård eller by i närheten av sockenkyrkan är okänt.

Vadstenas centrala placering i ett bördigt jordbruksområde gjorde staden till en viktig knutpunkt för handeln

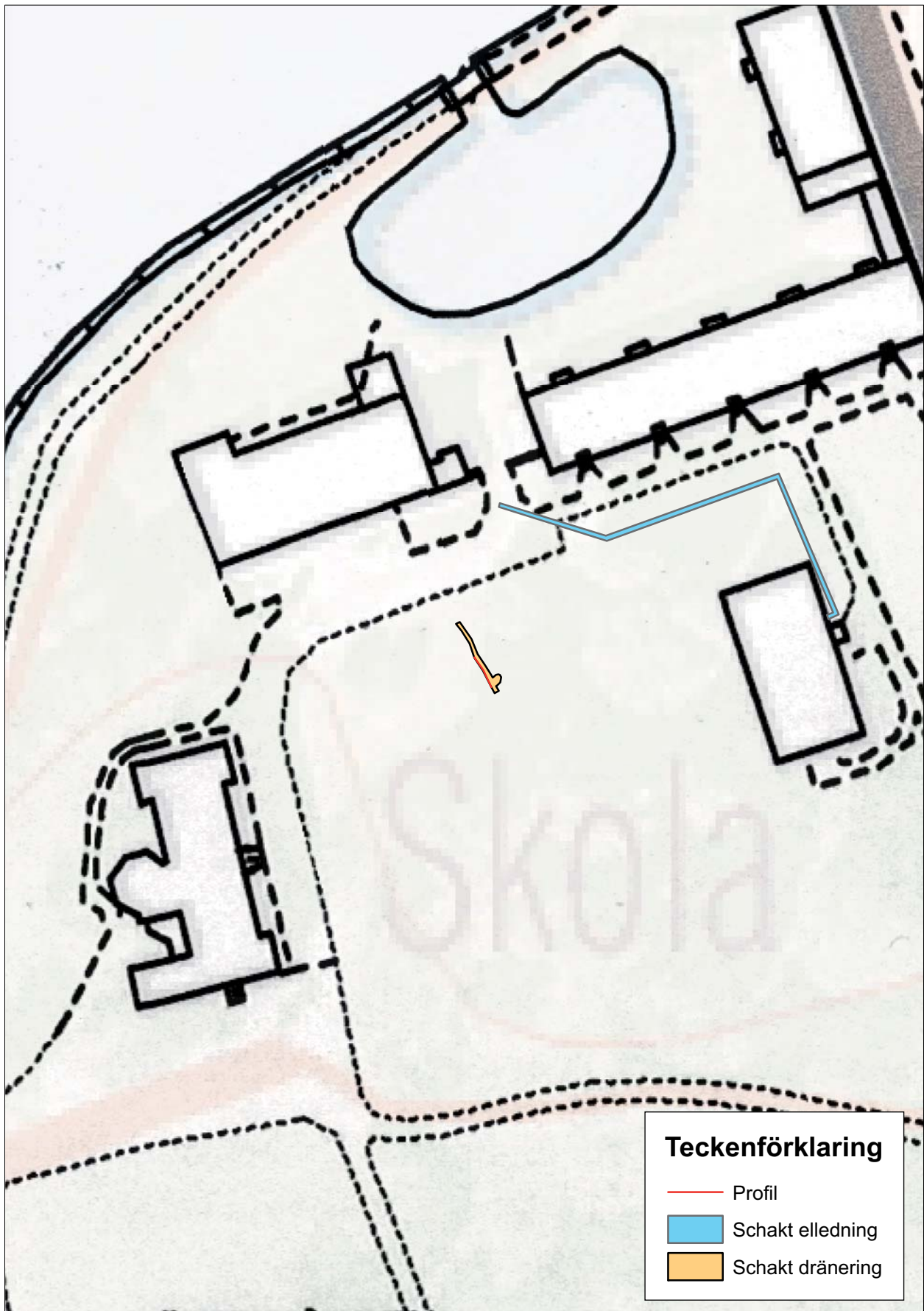
under senmedeltiden. Den starka kopplingen till klostret innebar att staden även var ett mäktigt andligt centrum. Efter reformationen 1527 minskade klostrets betydelse och det skedde en tillbakagång för staden. År 1544 beslutade riksdagen i Västerås att en av de nya riksborgarna skulle uppföras i Vadstena. På 1570- och 80-talen fick staden ett kortvarigt uppsving då Johan III lät göra stora ombyggnationer av slottet (Fritz 2000b:202).

Tidigare arkeologiska undersökningar i närområdet innefattar en provundersökning år 1987 av Folkhögskolans område. Närmast palatset (norra klosterflygeln) påträffades ett stenskött stolphål som kan vara från en byggställning. Vidare framkom tre grundmurar från senare tid och ett humöst kulturjordlager som tolkas som trädgårdsjord från 1200-talet och framåt (Tagesson 1987).

År 2000 undersöktes ett schakt för avloppsledning som sträckte sig från Trossboden och norrut mot Folkhögskolan. Närmast palatset påträffades flera stenläggningar där den understa tolkas som äldre än palatset, som är från

Figur 4. Schakten markerade på 1705 års rektifierade karta (LMS, akt D121-1:4) på Adresskartan. Skala 1:1000.

Figur 5. Schakten markerade på Adresskartan över Vadstena. Skala 1:750.

1200-talet. Kulturlagret som den understa stenläggningen låg i fortsatte norrut där det förmodligen uppblandats med senare tiders odlingslager (Hedvall 2000).

Syfte

Syftet med förundersökningen, som genomfördes i form av schaktningsövervakning, var att tillse att fast fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. Fornlämningar som framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Målet var att resultatet skulle kunna kopplas till tidigare undersökningar och därigenom ge en utökad och fördjupad kunskap om det aktuella området.

Metod och dokumentation

Elledningsschaktet, som redan var grävt, dokumenterades med digitalfotografering och beskrivning. Schaktet var totalt ca 60 m långt, 0,30 m brett och hade ett djup av

ca 0,55 m. Schaktets västra del, ca 15 m lång, var redan återfylld och kunde inte dokumenteras.

Dräneringsschaktet var ca 10 m långt, 0,40-0,60 m brett och 1,10 m djupt. Det dokumenterades med profilritning, digitalfotografering och beskrivning. Schaktet mättes in med RTK-GPS.

Inga fynd tillvaratogs. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Resultat

Elledningsschaktet uppvisade ett ca 0,30 m tjockt, brunt, kulturblandat utfyllnadslager som överlagrade ett mörkgrått, humöst kulturlager med enstaka tegelkross och kalkbruk. Närmast den äldre skolbyggnaden var lagren störda av sentida schaktningar. Det mörkgråa kulturlagret tolkades som ett odlingslager från Nunnornas trädgård och kan även från början vara äldre. Inga spår efter den norra klostermuren påträffades i schaktet trots att rektifieringar av det äldre kartmaterialet tyder på att den bör

Figur 6. Elledningsschaktet med den återfyllda sträckan närmast i bild. Foto mot öster av Mats Magnusson, ÖM.

Figur 7. Viktoria Björkhager dokumenterar dräneringsschaktet. Foto mot sydöst av Fredrik Samuelsson, ÖM.

ha korsats. Detta kan bero på att den löpte längs den sträcka av schaktet som redan var återfyllt.

Det var i dräneringsschaktet som grävpersonal hade påträffat skelettmaterial. Detta visade sig vara djurben som återbegravts efter det att man tidigare grävt ner en elledning på platsen. Under ett ca 0,40 m tjockt, brunt, kulturblandat utfyllnadslager fanns ännu ett utfyllnadslager som var grått och innehöll kalkbruk och tegelkross. Under dessa utfyllnadslager framkom ett mörkgrått kulturlager med inslag av kalkbruk som sannolikt är ett odlingslager. Under odlingslagret framträdde, längs en sträcka av ca 1,0 m, ett gråsvart träflislager.

Dräneringsschaktet korsades ungefär mitt på av ett äldre dräneringsdike som var ca 1,4 m brett och som gick djupare än schaktet. Diket var stenfyllt och nedgrävt från en nivå strax under dagens markyta vilket ger det en sen datering.

Sammantaget ger detta bilden av en omfattande trädgårdsodling som följer den ursprungliga marktopografin utmed Vätterns strand. Då odlingsjorden innehåller tegelkross och kalkbruk samt överlagrar ett träflislager kan den sägas vara påförd. När detta skedde vet vi tyvärr inte med säkerhet.

Referenser

- Andersson, I. 1972. *Vadstena kungsgård och kloster*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Uppsala.
- Fritz, B. 2000. Det medeltida Vadstena. I: *600 år i Vadstena. Vadstena stads historia från äldsta tider till år 2000*. Red. Göran Söderström. Västervik.
- Hasselmo, M. 1982. *Vadstena*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. Medeltidsstaden 36. Stockholm.
- Hedvall, R. 2000. *Vadstena gård och kloster*. Arkeologisk förundersökning. Vadstena stad och kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet UV Öst, rapport 2000:49. Linköping.
- Karlsson, E. 2008. *Gravar på Galgebergsgärdet*. Kv Cisternen 6, Vadstena stad och kommun. Östergötlands länsmuseum, rapport 2008:105. Linköping.
- Lundberg, A. (i manus). *Kyrkorna kring Rödtornet i Vadstena*. Östergötlands museum. Linköping.
- Stibeus, S. 2000. Vadstena före staden. I: *600 år i Vadstena. Vadstena stads historia från äldsta tider till år 2000*. Red. Göran Söderström. Västervik.
- Tagesson, G. 1987. *Folkhögskolan*. Arkeologisk provundersökning. Vadstena stad och kommun, Östergötland. Östergötlands länsmuseum, rapport. Linköping.
- Stadsarkeologiskt Register (SR)
- Lantmäteristyrelsens arkiv. LMS. Akt: D121-1:2. Stadsplan. Vadstena 1642.
- Lantmäteristyrelsens arkiv. LMS. Akt: D121-1:4. Mätning. Vadstena 1705.

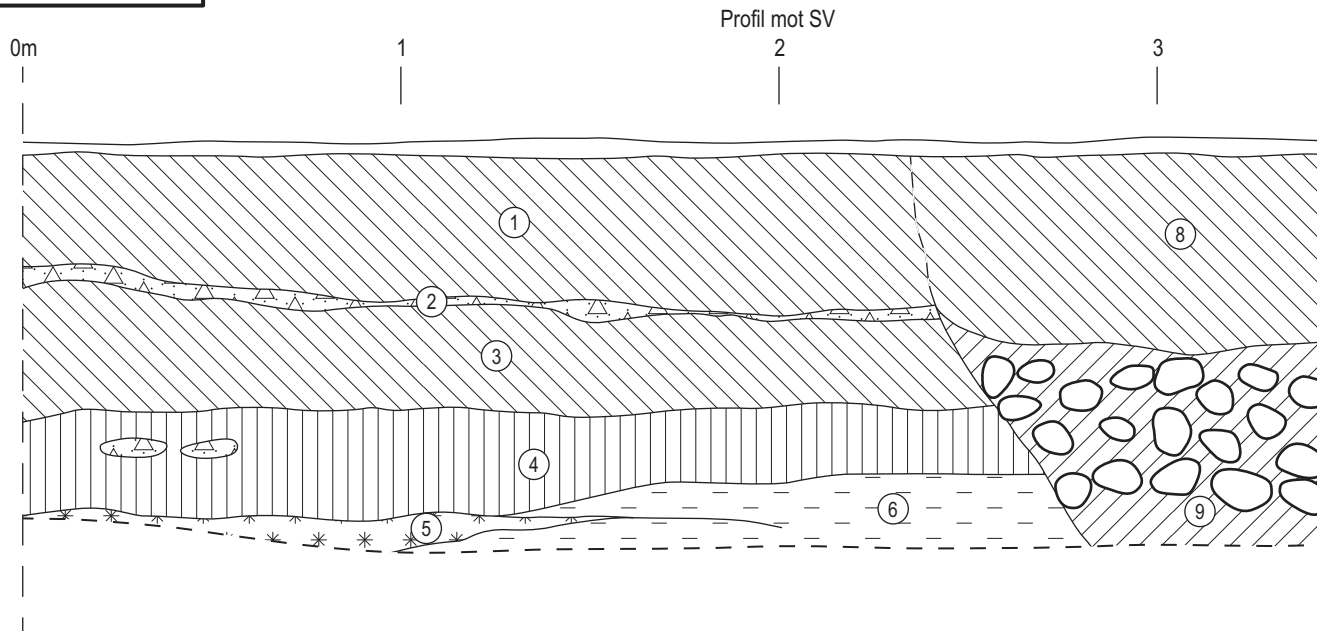
Tekniska uppgifter

Plats/fastighet	Folkhögskolan, Örtagården 1
Stad och kommun	Vadstena
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 21
Ekonomiska kartans blad	8E 6j Vadstena
Fastighetskartans blad	64E 7j NV
Koordinater	N 647 90 84, E 493 683
Koordinatsystem	SWEREF99 TM
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens dnr	431-7834-11
Länsstyrelsens handläggare	Bertha Ekstrand Amaya
Länsstyrelsens beslut	2011-10-20
ÖLM dnr	526/11
ÖLM projektnr	531327
Uppdragsgivare	Statens Fastighetsverk
Kostnadsansvarig	Statens Fastighetsverk
Projektledare	Mats Magnusson
Personal	Viktoria Björkhager, Fredrik Samuelsson
Rapportarbete	Mats Magnusson
Fältarbetstid	2011-10-20 och 2011-10-24
Totalt undersöktes	Ca 70 löpmeter
Fynd	Ej tillvaratagna
Foto	Digitala
Analyser	Nej
Grafik	Mats Magnusson
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr

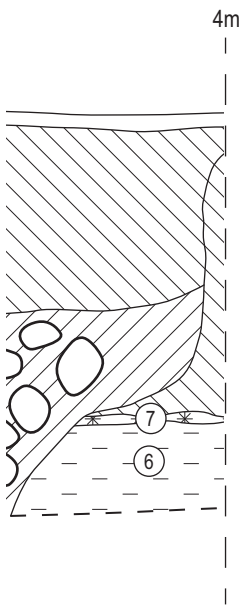
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2012: © Östergötlands museum

- 1 Omrört kulturlager, brunt, innehåller tegelkross och kalkbruk.
- 2 Kalkbrukslager.
- 3 Omrört kulturlager, grå sandig lera, innehåller kalkbruk och tegelkross.
- 4 Kulturlager, mörkgrått, innehåller kalkbruk.
- 5 Träflislager, gråsvart.
- 6 Sandblandad lera, grå.
- 7 Träflislager.
- 8 Omrörda kulturlager, varvat med gul lera.
- 9 Stenpackning i dike, 0,1-0,2 m stora stenar, innehåller tegelpannor.

Vadstena Folkhögskola
Vadstena stad och kommun, Ög
RAÄ 21
Profilirtning
Skala 1:20
Dnr 526/11
2011-10-24 Viktoria Björkhager
Renritning Lasse Norr

Under oktober 2011 utförde Östergötlands museum en arkeologisk förundersökning, i form av schaktningsövervakning, i samband med grävning för ny dränering och elledning invid Folkhögskolan, kv Örtagården 1 i Vadstena stad och kommun. Schaktet för dränering var ca 10 löpmeter långt och elledningsschaktet var ca 60 löpmeter långt. Utmed elledningsschaktet framkom vad som tolkas som odlingslager ca 0,3 m under markytan. I schaktet för dränering påträffades omrörda kulturlager som sannolikt är utfyllnadslager. Dessa överlagrar ett odlingslager som började på ett djup av ca 0,7 m.